

Väitösmenot humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa

1. Väittelijä, kustos ja vastaväittäjä käyttävät joko frakkia ja tummia liivejä tai tummaa pukua, naiset vastaavasti mustaa aamupäiväpukua (pitkähihainen ja kiinteällä pääntiellä) ilman hattua, tai kaikki yliopiston väittelyviittoja. Pukeutumistavan valitsee väittelijä neuvoteltuaan asiasta kustoksen kanssa. Vastaväittäjä voi myös pitää oman (ulkomaisen) yliopistonsa juhlapukua. Viittojen käytöstä sovitaan vahtimestarien kanssa.
2. Väitöstilaisuuteen saapuvat asianomaiset siten, että ensin astuu saliin väittelijä, sitten kustos, ja viimeisenä vastaväittäjä. Yleisö on seisaallaan. Astuessaan saliin ja salista poistuessaan kustos ja vastaväittäjä pitävät tohtorin hatun vasemmassa kädessään siten, että lyyra on eteenpäin. Jos käytetään pukumikrofonia, se laitetaan päälle vasta yleisön edessä ja suljetaan ennen ulosmarssia.
3. Kun kaikki ovat asettuneet paikoilleen, kustos esittelee väittelijän, väitöskirjan otsikon ja vastaväittäjän sekä julistaa väitöstilaisuuden alkaneeksi esim. "Humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan määräämänä kustoksena julistan filosofian lisensiaatti/maisteri N.N:n väitöstilaisuuden alkaneeksi". Tämän jälkeen yleisö istuu.
4. Kohdistuen sanansa ensin kustokselle, vastaväittäjälle ja yleisölle väittelijä pitää seisaaltaan lectio praecursoriansa, joka saa kestää enintään 20 minuuttia. Esitys aloitetaan sanoin: "Arvoisa kustos, kunnioitettu vastaväittäjä, hyvät kuulijat." Perinteen mukaan lection aihe liittyy väitöskirjaan, mutta ei ole pelkästään väitöskirjan esittelyä. Mikäli lectio on suomenkielinen, väittelijän tulee tehdä ulkomaalaiselle vastaväittäjälle ainakin kirjallinen lyhennelmä englanniksi.
5. Lectio praecursorian päätyttyä väittelijä edelleen seisten pyytää vastaväittäjää esittämään ne muistutukset, joihin katsoo väitöskirjan antavan aiheita. Pyyntö esitetään sanoin: "Pyydän nyt Teitä, arvoisa professori/apulaisprofessori/dosentti N.N. humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan määräämänä vastaväittäjänä esittämään ne muistutukset, joihin katsotte väitöskirjani antavan aiheita."
6. Vastaväittäjä esittää seisaaltaan lyhyen lausunnon, jossa hän käsittelee väitöskirjan aihepiirin asemaa ja merkitystä tieteessä ym. samankaltaisia yleisluonteisia kysymyksiä. Lausunnon jälkeen vastaväittäjä ja väittelijä istuutuvat.
7. Väitöstilaisuuden tulisi olla kahden alansa tuntevan tutkijan korkeatasoista keskustelua väitöskirjan virittämistä aiheista. Valistuneen maallikon tulisi pystyä seuraamaan keskustelua ja sen tulisi antaa hänellekin ajateltavaa. Yleisö viihtyy paremmin, jos vastatessasi vastaväittäjän kysymyksiin väittelijä pyrkii samalla välittämään tutkimuksensa ydinkohtia populaarimuodossa. Julkisena tilaisuutena väitöstilaisuus on tärkeä ikkuna yliopiston työskentelyyn. Vaikka väitöksen tunnelma saa olla vapautunut ja rento, ei toisaalta karnevalisointi (kosinnat yms) ole sopivaa, sillä kyseessä on virallinen opinnäytteen tarkastustilaisuus.
8. Väittelijän kannattaa ennakoon miettiä vastaväittäjän kiperiä kysymyksiä. Jos vastaväittäjä on ollut myös ennakkotarkastajana, saa lausunnosta yleensä vihjeitä. Nykyään väitöksestä muodostuu harvoin tukalaa tenttitilaisuutta. Väitöskirjan hylkääminen tässä vaiheessa olisi äärimmäisen poikkeuksellista (ja vaatisi poikkeukselliset syyt).
9. Varsinaisen tarkastuksen alkupuolella vastaväittäjä kohdistaa ensin huomion metodisiin ja yleisiin kysymyksiin, minkä jälkeen seuraa yksityiskohtainen tarkastus. Painovirheiden oikaisemista vältetään väitöstilaisuudessa. Väittelijä voi sen sijaan antaa vastaväittäjälle kirjallisen luettelon huomaamistaan

virheistä, jonka vastaväittäjä voi liittää tiedekunnalle jätettävään lausuntoon tai monistuttaa myös yleisöä varten.

10. Väitöskirjan julkinen tarkastus saa kestää enintään neljä tuntia. Yleensä tilaisuus kestää 2-2 ½ tuntia. Jos tarkastus vie runsaasti aikaa, voidaan pitää tauko, jonka kustos ilmoittaa.

11. Päätettyään tarkastuksen vastaväittäjä esittää seisaaltaan loppulausunnon, jota väittelijä kuuntelee seisaaltaan.

12. Väittelijä esittää seisaaltaan kiitoksensa vastaväittäjälle, joka istuu sen jälkeen.

13. Väittelijä kääntyy yleisön puoleen, ja kehottaa niitä läsnäolijoita. (ns. ylimääräisiä vastaväittäjiä), joilla on jotakin muistuttamista väitöskirjaa kohtaan, pyytämään puheenvuoron kustokselta. Kehotus tapahtuu sanoin: "Tämän jälkeen kehotan niitä arvoisia läsnäolijoita, joilla on jotakin muistuttamista väitöskirjaani johdosta, pyytämään puheenvuoron kustokselta." Tämän jälkeen väittelijä istuu. Kustos johtaa puhetta jakaen puheenvuorot ja valvoo, että väittelijä saa välittömästi vastata kuhunkin huomautukseen ja ettei käytetyissä puheenvuoroissa poiketa aiheesta. Yleensä puheenvuoroja ei ilmaannu.

14. Kustos julistaa seisaallaan väitöstilaisuuden päättyneeksi lausuen: "Väitöstilaisuus on päättynyt."

15. Ellei väittelijä ole muulla tavoin kutsunut yleisöään väitöskahveille, voi hän tehdä sen tässä vaiheessa ennen poistumista salista.

16. Väittelijä, kustos ja vastaväittäjä poistuvat salista samassa järjestyksessä kuin saapuivatkin. Yleisö seisoo.

Mahdollinen kahvitilaisuus:

- Itselle ja arvokkaimmille vieraille (vastaväittäjä, kustos, puoliso ym.) on hyvä varata oma pöytä.
- Kahveilla väittelijän ei odoteta enää esiintyvän, mutta kannattaa varautua onnitteluihin. Kätevä tapa on asettua aluksi kahvitalan oven lähetyville.

Mahdollinen karonkka:

- Karonkka ei ole pakollinen, mutta kaunis tapa on, että väittelijä tarjoaa ainakin vastaväittäjälle ja kustokselle esimerkiksi päivällisen.
- Suuremman karonkan mahdollista plaseerausta miettiessäsi väittelijän on otettava huomioon, että vastaväittäjä on arvokkain vieras ja hänen pöytänsä sijoittuvat muut arvovieraat sekä väittelijä itse. Kustos on seuraavaksi arvokkain. Plaseeraus pöydässä takaa katsoen vasemmalta oikealle: kustos - väittelijä - vastaväittäjä - seuraavaksi arvokkain akateeminen vieras, seuraavaksi arvokkain kustoksen vasemmalle puolelle jne.
- Nykyään karonkassa on usein sukulaisia kutsuvieraina, mutta väittelijän ei ole hyvä unohtaa tutkijakollegoita.
- Karonkan ohjelmasta voidaan olla montaa mieltä. Olennaista on, että karonkka on yksityinen juhla. Jos väittelijä haluaa tilaisuuden kulkevan "pisimmän kaavan" eli vanhan juhlaperinteen mukaisesti, siihen löytyvät ohjeet yliopiston viestinnän sivuilta. Väittelijällä on vapaus valita juhllisuuden aste ja muotojen määrä. Joka tapauksessa väittelijältä odotetaan kiitospuhetta vastaväittäjälle sekä muille työtäsi edistäneille ja avustaneille. Monia kiinnostanee myös kuulla hieman tutkimuksen vaiheista.